
SEKSUALNOST, KULTURA I POLITIČKA EKONOMIJA: NOVIJA KRETANJA U ANTROPOLOŠKOM I MEĐUKULTURNOM ISTRAŽIVANJU SEKSUALNOSTI

RIČARD PARKER I DELIJA ISTON

S engleskog prevela Slavica Miletić

Početkom 80-ih godina XX veka, u društvenoj i kulturnoj antropologiji, kao i u mnogim drugim disciplinama, istraživački rad i pažnja mislilaca sve više su se okretali seksualnosti (videti Davis & Whitten, 1987). To, naravno, treba pripisati različitim uzrocima, od šireg konteksta menjanja društvenih normi, preko posebnog uticaja feminističkih, lezbejskih i gej političkih pokreta, do pojave HIV/sida pandemije i sve većeg interesovanja za međukulturne dimenzije reproduktivnog i seksualnog zdravlja (Parker i Gagnon, 1995). Zbir tih činilaca otvorio je jedno od najinovativnijih i najkreativnijih polja savremenog antropološkog istraživanja i stvorio niz značajnih prilika i izazova za interdisciplinarno istraživanje seksa.

U ovom ogledu nastojimo da pružimo pregled razvoja antropoloških istraživanja o seksualnosti i seksualnom ponašanju kasnih osamdesetih i devedesetih godina dvadesetog veka i da istaknemo glavne teorijske perspektive koje su vodile međukulturnu analizu. Posebno želimo da naglasimo sve veći značaj onog pristupa seksualnosti koji se naziva “socijalni konstrukcionizam” i da ispitamo načine na koje su kulturni i, u novije vreme, politički i ekonomski činioci povezani sa konstruisanjem ili konstituisanjem seksualnog iskustva u različitim sredinama. Na osnovu ovog pregleda izdvojicemo izvestan broj ključnih pitanja koja su bila u žiži istraživačke pažnje i ukazati na neke moguće pravce antropoloških i međukulturnih studija u budućnosti.

TEORIJA SOCIJALNOG KONSTRUKCIONIZMA

U novije vreme, perspektive socijalnog konstrukcionizma dobijaju sve veći značaj u antropološkim istraživanjima, ali nije uvek bilo tako. U *Godišnjaku* za 1991, Vens je istraživao odnos između antropoloških istraživanja i istraživanja seksualnosti izdvajajući dva velika teorijska modela;

prvi je izrastao iz studija i pokreta koji su bili na periferiji tradicionalnih antropoloških studija, a drugi iz samog jezgra antropološke tradicije. Po Vensovom mišljenju (1991), “teorija socijalnog konstrukcionizma” (po kojoj je pojam seksualnosti konstruisan na različite načine u zavisnosti od kulture i vremena), zasnovana na mnoštvu istraživačkih polja kakva su istorija, marksizam, studije roda, međukulturno istraživanje seksualnosti, statistika i feminizam može se staviti naspram “modela društvenog uticaja” koji konceptualizuje seksualnost kao univerzalno, nepromenljivo stanje, više ili manje posredovano kulturnim kontekstom.

Po Vensovom mišljenju (1991), ti tradicionalniji antropološki pristupi razumevanju seksualnosti nisu se menjali, niti su ozbiljnije dovođeni u pitanje od 1920. do 1990. godine. U tom periodu veći deo antropološkog rada na polju seksualnosti rukovodio se “modelom kulturnog uticaja”. Iako taj model priznaje međukulturnu varijaciju u izražavanju seksualnosti, ispoljavanje seksualnosti, njena pretpostavljena biološka pokretačka sila i njena krajnja reproduktivna funkcija uglavnom se sagledavaju kao univerzalno dosledni. U okviru tog modela, seksualnost obuhvata brojne teme kakve su predigra, muškost i ženskost, orgazam, polni snošaj i erotska fantazija. Međutim, pošto polazi od zapadnih pretpostavki o jednodimenzionalnom odnosu između pola i roda, taj model često poistovećuje seksualnost sa rodom i utapa pitanje rodnih odnosa u širu temu seksualnosti. U mnogim etnografskim objašnjenjima seksualno ponašanje se tumači kao oznaka seksualnog značenja ili identiteta, što rezultira pristrasnom etnocentričnom analizom. Konven-

cionalan antropološki rad koji se oslanja na model kulturnog uticaja retko je dovodio u pitanje pretpostavku o univerzalnoj prirodi seksualnosti, iako je i sam pružao svedočanstva o značaju relativizma u većini drugih kulturnih domena. U svakom slučaju, model kulturnog uticaja ima svoje jake strane. Zasnovan na antropološkim premisama o relativizmu i međukulturnoj varijabilnosti, on je pomogao u osporavanju jednoobraznosti i neminovnosti zapadnih seksualnih normi i običaja.

Premda je rad u okviru modela kulturnog uticaja u izvesnom stepenu oblikovao razvoj teorije socijalnog konstrukcionizma, i premda neki antropolozi koji su privrženi tom modelu smatraju sebe predstavnicima socijalnog konstrukcionizma, ta dva modela i dalje su odvojene, zasebne paradigme. Međutim, i unutar antropologije i izvan nje, za razvoj teorije socijalnog konstrukcionizma u istraživanjima seksualnosti u prvom redu su zaslužne grupe čije je delovanje nekonvencionalno i radikalno – aktivisti i neakademski pojedinci. Vens (1991) upozorava na to da kategorija “socijalna konstrukcija” ima nekoliko konotacija u pogledu istraživanja seksualnosti, ali da, opšte uzevši, teorija socijalne konstrukcije dovodi u pitanje esencijalističke predstave o seksualnosti. Predstavnicima te teorije imaju različita mišljenja o tome koji aspekti seksualnosti – seksualni činovi, seksualni identiteti, seksualne zajednice, želja i pravac erotskog interesovanja – mogu biti konstruisani, ali se većina modela ipak gradi oko osnovne ideje da seksualni činovi imaju različito društveno značenje i subjektivni smisao u skladu s kulturnim kontekstom u kojem se događaju, kao što pokazuju međukulturne varijacije

seksualnih kategorija i naziva. Sve definicije zasnovane su na osnovnoj pretpostavci da je seksualnost posredovana kulturnim i istorijskim činiocima. Teorija socijalne konstrukcije posebno omogućuje povlačenje razlike između seksualnih činova, seksualnih identiteta i seksualnih zajednica. S druge strane, suštinska refleksivnost modela socijalne konstrukcije dopušta da se međukulturno ispita valjanost preovlađujućih zapadnih narodnih verovanja o seksualnosti.

221 Vens (1991) posebno grafički prikazuje podsticaje za primenu teorije socijalne konstrukcije na seksualnost – a to su feminističke studije, istorijsko bavljenje muškim seksualnim identitetom u SAD i Evropi tokom devetnaestog veka i socijalna politika koja je okruživala seksualnost u devetnaestom i dvadesetom veku. Feminizam je na mnogo načina doprineo teoriji socijalne konstrukcije. Zasnovana na međukulturnoj, istorijskoj i generacijskoj raznovrsnosti ženskih uloga, feministička teorija osporava implicitni biološki determinizam zapadnih konstrukcija seksualnosti i seksualnih razlika (npr., Bleier, 1984; Fausto-Sterling, 1985; Hubbard, Henifin & Fried, 1982; Sayers, 1982; Tobach, 1978). Postojanje međukulturne varijacije protivreći predstavi o univerzalnim rodnim ulogama i jednoobraznoj ženskoj seksualnosti. To posvećivanje pažnje kulturnoj promenljivosti rodnih uloga nadahnulo je analitičku rekonfiguraciju kategorija seksualnosti i roda koja se napaja borbom za reproduktivna prava. Kampanje za veću dostupnost kontrole rađanja i pobačaja temeljile su se na teorijskoj razlici između ženske seksualnosti i tradicionalnih ženskih rodnih uloga (Gordon, 1974).

Sličan uticaj ostvario je i paralelan pokret u teorijskom radu i istraživanju koji su seicali seksualnog identiteta; njegovi predstavnici uglavnom su bili nezavisni mislioci i neakademske osobe. Značajna je Vensova (1991) napomena da je, uprkos tome što univerzitetski krugovi nisu podržavali istraživanje seksualnosti, Fukoova *Istorija seksualnosti* (1978) bila preporučivana kao akademski legitiman i definitivan rad na tom polju. Manje priznata, kontroverznija istraživanja seksualnosti i danas se često potpuno ignorišu. Istraživanje seksualnog identiteta u početku je bilo zamišljeno kao traganje za istorijskim korenima muške homoseksualnosti – na primer, Mekintošova (1968) rana istraživanja istorije homoseksualnosti u Engleskoj. Kasnije je Viks (1977) izazvao teorijski preokret u pristupu homoseksualnosti zalažući se za to da se homoseksualno ponašanje posmatra odvojeno od homoseksualnog identiteta. Međukulturna antropološka istraživanja homoseksualnosti podstakla su dodatna pitanja o prirodi i izvorima kategorija seksualnog identiteta (npr., Blackwood, 1986; Weston, 1993).

Na teoriju socijalne konstrukcije uticale su i političke tenzije koje su okruživale seksualnost u devetnaestom i dvadesetom veku, kako na lokalnom tako i na državnom nivou. Državna regulativa seksualnosti, naročito kroz pokrete za narodno zdravlje, postajala je sve češća pojava. Pošto se državna politika u pogledu seksualnosti često izražava kao retorika o zdravlju u bolesti, razvojem zdravstvene politike dominirali su lekari i naučnici iz društveno moćnih etničkih i klasnih grupacija. Ipak, pripadnici seksualnih i političkih potkultura imali su ključnu ulogu u organizovanju *grassroots* pokreta

koji su presudno uticali na nova shvatanja seksualnosti: svojim simboličkim demonstracijama i osvajanjem javnog prostora, seksualne potkulture dovele su u pitanje postojeće stanje i otvorile nova područja za istraživanje (videti Brandt, 1985; Gordon, 1974; Greenberg, 1988; Kendrick, 1987, Peiss & Simmons, 1989; Pivar, 1972; Walkowitz, 1980).

Najzad, HIV/sida pandemija, koja je počela ranih 80-ih godina XX veka pokazala se kao veliki katalizator za seksualna istraživanja i teoriju društvene konstrukcije (Vance, 1991; videti i Herdt & Lindebaum, 1992; Parker & Gagnon, 1995). Razumevanje prenošenja HIV-a i prevencija bolesti oslanjali su se na istraživanje seksualnosti; to je pokazalo neke nedostatke postojećih istraživanja i metodologija. Na primer, epidemiološke metode konceptualizovanja i kvantifikovanja seksualnosti ne omogućuju razumevanje značenja koja su s njom povezana (Clatts, 1995; Herdt & Lindebaum, 1992; Parker, 1987). Praktični zahtevi za analizu pandemije i rešavanje s njom povezanih problema bili su veliki podsticaj za socijalnokonstrukcionistički pristup u antropologiji i srodnim disciplinama jer su međukulturni podaci sve više korišćeni za dekonstrukciju prihvaćenih predstava o seksualnom ponašanju (Herdt & Lindebaum 1992).

SEKSUALNE KULTURE, IDENTITETI I ZAJEDNICE

Razumevanje seksualnosti kao proizvoda socijalne konstrukcije, koje je počelo da se pomalja poslednjih godina, preusmerilo je pažnju antropološkog istraživanja na društvene i kulturne sisteme koji oblikuju ne samo naše sek-

sualno iskustvo već i načine na koje ga tumačimo i razumevamo. Takvo gledanje na seksualnost i seksualnu aktivnost sve više je skretalo pažnju istraživača na intersubjektivnu prirodu seksualnih značenja – na njihov zajednički, kolektivni karakter, na to da ona nisu svojstvo atomizovanih ili izolovanih pojedinaca, već društvenih osoba uklopljenih u kontekst zasebnih i raznovrsnih seksualnih kultura. Iz te perspektive, subjektivno iskustvo seksualnog života shvata se, sasvim doslovno, kao proizvod intersubjektivnih simbola i značenja povezanih sa seksualnošću u različitim društvenim i kulturnim sredinama (npr., Connel & Dowsett, 1992; Gagnon & Simon, 1973; Parker & Gagnon, 1995; Stein, 1990; Weeks, 1985; Vance, 1991).

U konstrukcionističkom okviru, seksualno ponašanje se smatra intencionalnim, a ipak je njegova intencionalnost uvek uobličena unutar specifičnog konteksta društveno i kulturno strukturisanih interakcija. U tom smislu, razumevanje individualnog ponašanja manje je važno od razumevanja konteksta seksualnih interakcija koje podrazumevaju složene pregovore između različitih pojedinaca. Stoga je posvećivano sve više pažnje onome što su Džon Ganjon i Vilijam Sajmon (1973, 1984) opisali kao seksualne “scenarije” koji postoje u različitim društvenim sredinama i organizuju strukturu i mogućnosti seksualnih interakcija na niz specifičnih načina (Parker, 1991; Parker & Gagnon, 1995). Takva usmerenost pažnje je, sa svoje strane, dovela do novog interesovanja za šire kulturne scenarije, diskurzivne prakse i složene sisteme znanja i moći koji, kao što je Fuko kategorično tvrdio, sasvim doslovno pro-

izvode značenje i iskustvo seksualnosti u različitim istorijskim, društvenim i kulturnim okolnostima (Robin, 1984; Weeks, 1985).

U mnogo novijem antropološkom istraživanju seksualnosti i seksualnog ponašanja isticanje društvene organizacije i seksualnih interakcija, konteksta u kojima se zbiva seksualna praksa i složenih relacija između značenja i moći u nastajanju seksualnog iskustva pomerilo je žižu istraživanja na različite "seksualne kulture". Pažnja istraživača sve više je skretala od seksualnog ponašanja po sebi na kulturne okolnosti u kojima se ono događa i na kulturna pravila koja ga uređuju (Davis & Whitten, 1987; Herdt, 1997; Parker, 1991). Posebna pažnja posvećena je analizi urođeničkih kulturnih kategorija i sistema klasifikacije koji strukturiraju i definišu seksualno iskustvo u različitim društvenim i kulturnim kontekstima (Parker, 1991, 1994; Parker, Herdt & Carballo, 1991).

Za neobično kratko vreme postalo je jasno da mnoge od ključnih kategorija i klasifikacija koje je zapadna medicina koristila za opisivanje seksualnog života (a u novije vreme i u opštoj epidemiologiji) nisu ni univerzalne ni date u svim kulturnim okolnostima. Naprotiv, narazličitije kategorije kakve su "homoseksualnost", "prostitucija", pa čak i "muškost" i "žen-skost" mogu biti potpuno odsutne ili, u najmanju ruku, veoma različito strukturisane u mnogim društvima i kulturama – a istovremeno može postojati neizvestan broj drugih značajnih kategorija koje se ne uklapaju u klasifikacioni sistem zapadne nauke. Pažljivijim usmeravanjem na lokalne kategorije i klasifikacije, istraživači su sve više težili da se pomere od onoga što se u antropologiji i lingvistici može opisati kao

perspektiva "spoljnog posmatrača" ka onome što se opisuje kao perspektiva "unutrašnjeg posmatrača", to jest od nauke koja se "distancira od iskustva" do nauke koja se "približava iskustvu"; ovaj drugi koncept koriste pripadnici specifičnih kultura za razumevanje i tumačenje sopstvene realnosti (Geertz, 1983; Parker, 1989, 1991, 1994).

To se posebno jasno pokazalo u proučavanju muških homoseksualnih interakcija, najpre u nizu nezapadnih kultura, a ubrzo zatim u mnogim etničkim populacijama i manjinskim grupama u jednom broju zapadnih zemalja (Herdt, 1997; Weston, 1993). Tako je znatna istraživačka pažnja bila usmerena na različite načine na koje su strukturisane seksualne interakcije među muškarcima i na raznovrsne seksualne identitete koji su nastali oko njih. Pokazalo se, na primer, da su u mnogim sredinama predstave o aktivnosti i pasivnosti u seksualnim interakcijama značajnije za definisanje seksualnog identiteta nego izbor seksualnog objekta ili partnerovog pola (Carrier, 1995; Parker, 1991; Parker & Gagnon, 1995). Postajalo je sve jasnije da se ne može poći od pretpostavke o direktnoj uzročnoj vezi između seksualne želje, seksualnog ponašanja i seksualnog identiteta, i da načini građenja seksualnih identiteta u različitim sredinama u velikoj meri zavise od seksualnih kategorija i klasifikacija koje su dostupne u različitim seksualnim kulturama (videti, na primer, Alonso & Koreck, 1980; Block & Ligouri, 1992; Carrier, 1985, 1995; Daniel & Parker, 1993; Fry, 1982; Herdt, 1981, 1984a, 1984b, 1987; Lancaster, 1988, 1992; Parker, 1998; Parker & Carballo, 1990; Prieur, 1998; Tan, 1995; Wilson, 1995).

Iako se veliki deo istraživanja seksualnog identiteta usredsredio na seksualne odnose između muškaraca (Blackwood, 1986), veoma slična vrsta kritičke refleksije primenjena je i na izvestan broj drugih epidemioloških kategorija, naročito onih koje su povezane sa "rizičnim grupama za HIV/sidu" (Brummelhuis & Herdt, 1995). Na primer, u unakrsno-kulturnim studijama o prostituciji ili seksualnom radu dokazano je da su odnosi seksualne i ekonomske razmene daleko složeniji i raznovrsniji nego što se u početku pretpostavljalo (videti posebno Zalduondo, 1991). U mnogim kontekstima razmena seksualnih usluga za novac, poklone ili privilegije jeste uobičajeni deo seksualne interakcije koji ne podrazumeva nikakav poseban seksualni (pa ni društveni) identitet, dok se u drugim kontekstima takve razmene mogu specifično organizovati oko jasno razaznatljivog osećanja zajedničkog identiteta seksualnih radnika (Parker, Herdt & Carballo, 1991). Društvene sankcije i stigme koje su u nekim sredinama povezane sa ženskom ili muškom prostitucijom ne moraju postojati i u drugim sredinama, a odnos između ponašanja i identiteta jednako je problematičan i promenljiv kad je reč o seksualnom radu, kao i kad je reč o istopolnim seksualnim interakcijama (Daniel & Parker, 1993; de Zalduondo, 1991; Larvie, 1997; Pheterson, 1989; Prieur, 1998).

U velikom delu novijeg istraživačkog rada na seksualnim kulturama i društvenoj konstrukciji seksualnih interakcija sve se češće dovode u pitanje čak i pojmovi roda i rodnog identiteta. Sadržaj pojmova muškarac i žena, muško ili žensko u različitim društvenim i kulturnim kontekstima može znatno varirati; rod-

ni identitet se očigledno ne može svesti na biološku dihotomiju na kojoj počiva. Sve biološki muške ili ženske osobe moraju proći kroz proces seksualne socijalizacije koji će tokom njihovog života oblikovati njihove kulturno specifične predstave o muškosti i ženskosti. U tom procesu pojedinci uče seksualne želje, osećanja i uloge tipične za svoje vršnjake ili za svoj status u društvu – kao i seksualne alternative koje omogućuje njihova kultura. Zbog toga se međukulturno istraživanje sve više usredsređuje na različite procese seksualne socijalizacije i na seksualno iskustvo mladih koje je zanimljivo ne samo po sebi već i zato što pruža posebno važan pogled na dinamiku seksualnog života – na načine na koje se intersubjektivna seksualna značenja interiorizuju i potom reprodukuju u društvenoj i seksualnoj interakciji (Caplan, 1987; Gilmore, 1990; Gutmann, 1996; Herdt, 1981; Kulick, 1997; MacCormack & Parker, Herdt & Carballo, 1991; Prieur, 1998). Baš kao što su novije istraživačke perspektive pokazale da ne postoji nužna ili unutrašnja veza između seksualnih ponašanja i seksualnih identiteta, mnogi istraživači su pokazali da postoje složene (a ponekad i protivrečne) veze između ponašanja, identiteta i nastajanja seksualnih zajednica. Različiti načini uobličavanja i evoluiranja seksualnih zajednica postali su važno pitanje za istraživače koji nastoje da razumeju širi društveni i kulturni kontekst seksualnog ponašanja (videti, na primer, Altman, 1995; Bao, 1993; Chauncey, 1994; D'Emilio & Freedman, 1988; Herdt & Carballo, 1991; Prieur, 1998; Tan, 1995).

Kao i kad je reč o istraživanju seksualnih identiteta, posebnu ulogu u istraživa-

nju seksualnih potkultura i zajednica imalo je proučavanje onih među njima koje su povezane sa muškarcima koji imaju seksualne odnose sa muškarcima. Rane studije o promenama ponašanja koje je izazvao HIV unutar gej zajednica u nekim razvijenim zemljama ukazale su na značaj razvoja zajednice i struktura podrške kao korelata za smanjenje seksualno rizičnog ponašanja (npr., Kippax, Connell, Dowsett, & Crawford, 1993). U isto vreme, istaživanje sprovedeno u nizu drugih društvenih i kulturnih konteksta, i posebno u jednom broju zemalja u razvoju u kojima su gej zajednice manje rasprostranjene, ukazalo je na nedostatak takvih struktura kao jednako važan činilac za razumevanje ograničene promene ponašanja (npr., Block & Ligouri, 1992; Daniel and Parker, 1993), kao i na značaj struktura zajednice koje se pojavljuju kao deo šireg procesa društvene i seksualne promene (Parker, 1998; Parker, Quemmel, Guimares, Mota & Terto, 1995).

Zahvaljujući toj svesti o fundamentalnim razlikama u organizaciji seksualnih zajednica, istraživači su posvetili više pažnje različitim seksualnim potkulturama koje postoje u mnogim društvima. Kad je reč o muškarcima koji imaju seksualne odnose s muškarcima, različite društvene i seksualne mreže i vrednosni sistemi povezani s istopolnim interakcijama između muškaraca iz niže ili radničke klase naspram muškaraca iz srednje i više klase, specifični konteksti povezani s transvestizmom ili prelaskom u drugi rod, muškom prostitucijom i nizom drugih varijacija, našli su se u žiži proučavanja koja su pokazala složene načine na koje se organizuju seksualne prakse u društvenim sistemima (Aggleton, 1996; Gevisser & Came-

ron, 1995; Kippax et al., 1993; Kulick, 1997; Parker, 1998; Prieur, 1998). Pojavljivanje novih homoseksualnih zajednica sa sopstvenim institucionalnim strukturama i društvenom reprezentacijom, koje se barem delimično može pripisati brzom širenju pandemije HIV/side, takođe je privuklo pažnju na dinamičke društvene, ekonomske i političke procese koji oblikuju nastanak seksualnih zajednica, naročito u zemljama u razvoju, unutar šireg društvenog sistema (Altman, 1995, 1996; Parker, 1998; Tan, 1995).

Mnogi takvi pristupi i saznanja stečeni proučavanjem različitih seksualnih zajednica muškaraca koji imaju seksualne odnose sa muškarcima primenjeni su i na druge grupe kakve su seksualni radnici, kulture mladih, pa čak i seksualne potkulture različitih klasa i etničkih grupa (videti, na primer, Almoguer, 1991; de Zalduondo, Hernandez Avila & Uribe-Zuniga, 1991; Hawkeswood, 1996; Paiva, 1993). Pažnja je usredsređena na složene načine na koje takve različite zajednice strukturišu mogućnosti seksualne interakcije između pojedinačnih društvenih aktera, definišući niz potencijalnih seksualnih partnera i praksi. S kim je dozvoljeno imati seksualne odnose, na koji način, u kojim okolnostima i sa kojim specifičnim posledicama – to nikad nisu prosto nasumična pitanja. Takve mogućnosti definisane su prećutnim i izričitim pravilima i propisima koje nameću seksualne kulture određenih zajednica. Istraživači se sve više okreću proučavanju seksualnih mreža nastojeći da istraže sisteme značenja i društvenih strukturnih principa koji uređuju mogućnosti seksualne interakcije u različitim zajednicama (videti, na primer,

Hawkeswood, 1996; Laumann, Gagnon & Michael, 1992; Parker, 1991).

Ta svest o načinima na koje seksualne zajednice strukturiraju mogućnosti seksualnog kontakta privukla je posebnu pažnju na društveno i kulturno sankcionisane razlike u moći, naročito između muškaraca i žena (videti, na primer, de Zalduondo & Bernard, 1995; Gupta & Weiss, 1995; Heise, 1995; Lancaster, 1992; Parker, 1991), ali, u nekim slučajevima, i između različitih vrsta muškaraca (Lancaster, 1992, 1995; Parker, 1992, 1998; Prieur, 1998). Upravo zato što različite seksualne kulture organizuju seksualnu neravnopravnost na specifičan način, njihova kulturna pravila i propisi na specifičan način ograničavaju pregovarački potencijal u seksualnim interakcijama i time definišu uslove za seksualno nasilje, obrasce kontracepcije, strategije smanjivanja opasnosti od side, i tako dalje. Tako je dinamika odnosa rodne moći postala glavna žiža savremenog istraživanja, naročito u odnosu na reproduktivno zdravlje i brzo širenje infekcije HIV-om među ženama (npr., Ginsberg & Rapp, 1995; Gupta & Weiss, 1995; Heise, 1995; Parker & Gagnon, 1995).

POLITIČKO-EKONOMSKE PERSPEKTIVE ISTRAŽIVANJA SEKSUALNOSTI

Poslednjih godina, sve veće suočavanje s pitanjima moći i odnosa između kulture i moći navelo je antropologe i međukulturne istraživače seksualnosti da se posvete nizu širih strukturalnih pitanja koja, u interakciji sa kulturno konstituisanim sistemima značenja, igraju ključnu ulogu u organizovanju seksualnog polja i defi-

nisanju mogućnosti seksualnih subjekata. To je, sa svoje strane, dovelo do novog prekoračivanja teorijskih granica kulturnih pristupa proučavanjima seksualnosti, posebno na taj način što je socijalnom konstrukcionizmu dodalo političku ekonomiju. Kao što su uočili Lancaster i di Leonardo (1997), metamorfoze seksualnih i rodnih odnosa uvek odlikavaju šire političke, ekonomske i kulturne promene. Iako su i dalje prihvatale postmodernističke problematizacije tradicionalno definisanih kategorija pola, roda, rase i klase, nove teorije su izašle iz okvira posmodernizma. One su raskrstile s ranijim mehaničkim modelima političke ekonomije, po kojima ekonomska baza nedvosmisleno determiniše kulturnu nadgradnju, u korist jednog složenijeg, interaktivnog modela koji teži ka utemeljenijem i politički relevantnijem socijalnom konstrukcionizmu (videti posebno Lancaster, 1992, 1995; Parker, 1998; Parker & Gagnon, 1995).

Podsticaj za ono što bi se moglo opisati kao jedna politizovanija perspektiva (pa, dakle, i prisajedinjenje političke ekonomije) u međukulturnom istraživanju seksualnosti ukorenjen je u četiri pokreta koja postoje na Zapadu od 60-ih godina XX veka: seksualna revolucija, feminizam, gej pokret za oslobođenje i pokret za građanska prava (Lancaster & di Leonardo, 1997).

Uticajni ogled Rubinove (1975) "Trgovina ženama" rani je primer obrta u konceptualizaciji pola i roda kao dve zasebne kategorije koje deluju unutar "sistema pol/rod". Da bi olakšala svoje istraživanje ugnjetavanja žena, Rubinova je definisala sistem pol/rod kao proces koji postoji u svim

kulturama i kroz koji se biološka seksualnost kulturno prevodi u akciju. Ona je kritikovala klasični marksizam zbog njegove nesposobnosti da uoči i locira korene ugnjetavanja žena. Marksistička teorija može da objasni korist koju kapitalistički sistem ima od žena, ali ne uspeva da objasni sveprisutnost ugnjetavanja žena u nekapitalističkim društvima. Engles (1972) vidi seksualno ugnjetavanje kao deo kapitalističkog nasleđa, ali smatra da “odnose seksualnosti” treba razlikovati od “proizvodnih odnosa”. Rubinova (1975) se bavi nedostacima obe teorije i smatra da se ugnjetavanje žena temelji na trgovini ženama: na razmeni žena za materijalna dobra ili braku u sistemima srodstva koji je zasnovan na ideji da žene, po prirodi svog roda, nemaju sva prava. Ona ukazuje i na to da je Levi-Strosova (1965, 1969) konceptualizacija sistema srodstva zasnovana na nekoliko pretpostavki o međukulturnoj univerzalnosti i organizaciji seksualnosti: na postojanju tabua incesta, obaveznoj heteroseksualnosti i neravnopravnosti polova.

Pojačavajući neke ideologije feminizma, pokret za prava gej muškaraca, koji je prikupljao snagu iz sve veće urbane potkulture, takođe je doveo u pitanje zapadne kategorije muškosti i ženskosti, normativnu seksualnost i predstavu samog tela kao manifestacije univerzalnih fizioloških svojstava, koja je lišena simbolizma (Lancaster & di Leonardo, 1997). Time je gej aktivizam pokrenuo šire preispitivanje heteroseksističkih pretpostavki prava, nauke, psihologije i teorija srodstva. Udružen s feminizmom, ovaj pokret je proizvodio alternativne načine opažanja i otelovljivanja seksualnosti, kao i političku volju i koheziju koje su neop-

hodne da bi se promenile zapadne norme i vrednosti povezane sa seksualnošću. Pokret za građanska prava crnaca ojačao je svest o tome da su ideologije seksualnosti krcate pretpostavkama o rasi, klasi i nacionalnosti. To je nadahnulo jednu novu dimenziju u istraživanju seksualnosti. Zato što je danas priznato da postoji nepobitna veza između seksa i moći, istraživači obraćaju pažnju na to kako politika rase i etniciteta utiče na ispoljavanja seksualnosti (Lancaster & di Leonardo, 1997).

Lankaster je, na primer, obavljao etnografska istraživanja “kulture mačizma” u Nikaragvi pre i posle rata – pod sponzorstvom SAD – opisujući način na koji se u Nikaragvi muškost konstruiše naspram anglo-evropskog pojma “čudnog” i upoređujući nikaragvansku predstavu “cochon” s američkim i zapadnoevropskim konstrukcijama muškosti, koje počivaju na potiskivanju homoseksualnosti (Lancaster, 1992, 1995). Pored toga, on je dopunio teme Rubinove (1975) političkom ekonomijom artikulišući način na koji rodna dinamika moći kulture mačizma može da se analizira samo kad se uklopi u makropolitčki pejzaž Nikaragve osamdesetih godina dvadesetog veka. Njegov rad je neodvojiv od shvatanja Rubinove (1984) da se seksualnost i rod moraju konceptualizovati kao odvojene, ali tesno povezane kategorije. Lankaster je primetio još jedan propust marksističke teorije u razumevanju rodne dinamike. Kada se primeni na objašnjenje rodnih odnosa, tradicionalna marksistička paradigma kulturne nadgradnje koja počiva na determinističkoj ekonomskoj bazi previđa složenost živog ljudskog iskustva i višesmerne interakcije između roda, seksualnosti, klase i moći.

Po Lankasterovom modelu (1995), “mačizam” i “seksualnost” su materijalni i simbolički načini proizvodnje, vidovi otelovljenja života u specifičnom kontekstu. Da bi to ilustrirao, on je opisao kako je nikaragvanski porodični život, kojem su svojstveni znatna nestabilnost, odlazak muškarca iz porodice i promjenljivi rodni odnosi, stvorio socijalnu ranjivost koja je omogućila razmah sandinističke revolucije i istovremeno poslužio kao instrument za merenje uticaja rata na nikaragvansku svakodnevnicu. Na sličan način, Lankaster (1992, 1995) tvrdi da rodno određeno telo u isti mah predstavlja kolektiv i odslikava ga. Ono se može shvatiti kao locus istorije, kulturno značenje i telesno iskustvo: kao društveno konstruisana realnost koja istovremeno pokazuje društvene strukturne procese. Grafički prikazati političku ekonomiju tela znači ocrtati društvene, kulturne i ekonomske vrednosti koje se proizvode počev od fizičkog tela (Lancaster, 1992, 1995).

Rad koji prikazuje telo kao simbolički i materijalni proizvod kulture ponudio je nov način koncipiranja studija seksualnosti. U izvesnom stepenu, upkos često preuskoj usredsređenosti na politiku identiteta, gej teorija je podstakla razvoj literature koja dovodi u pitanje postojeću političko-ekonomsku teoriju tako što preispituje društveni i materijalni simbolizam tela, kao što to čini Fukoova *Istorija seksualnosti* (1978). Aktivističko istraživanje otpočeto kao reakcija na sidu takođe je izazvalo pomak u tom polju iskoračivši iz kruga zapadnih pretpostavki o seksualnosti (Manderson & Jolly, 1997). Istraživači poput Douseta (1990), Patona (1990), Vatnija (1987, 1989) i Trajčlera (1992) insistirali su na nužnosti procenjivanja klase i etnici-

teta kao na delu istraživanja seksualnosti. Šire posmatrano, počela je da se pojavljuje i kritička literatura koja ispituje uticaj kolonijalizma i neokolonijalizma kao konteksta moći u kojima se uobličavaju režimi seksualnosti (npr., Hyam, 1990; Manderson & Jolly, 1997; Stoler, 1995; Young, 1995). Postavljanje studije seksualnosti u kontekst teorije političke ekonomije naglasilo je stepen u kojem mnoge preovlađujuće pojmove o seksualnosti, rodu, želji i erosu i dalje oblikuje kolonijalistički mentalitet koji pretpostavlja međukulturnu rigidnost i doslednost seksualnih kategorija, univerzalno konstituisano “egocentrično” sopstvo i trajnost geografskih i kulturnih granica koje su nametnuli zapadni mislioci (Manderson & Jolly, 1997).

Takve postkolonijalne preokupacije postale su naročito značajne u međukulturnom istraživanju tokom poslednjih godina dvadesetog veka, koje karakterišu dotad neviđeni procesi ekonomske i kulturne globalizacije (Altman, 1995; Appadurai, 1996; Waters, 1995). Kako god da je bilo u prošlosti, u složenom svetskom sistemu koji se pojavio krajem dvadesetog veka pojmovi seksualne razlike ne mogu se više shvatiti kao proizvod određenih društvenih i kulturnih sredina. Naprotiv, poput svih drugih aspekata ljudskog života, seksualnost sve više podleže nizu sve bržih (i često disjunktivnih) procesa promene koji se zbivaju u kontekstu složene globalizacije (npr., Appadurai, 1996; Canclini, 1995; Harvey, 1990). Sve je očiglednije da će samo pokušaj tumačenja lokalnih seksualnih kultura zahvaćenih mnoštvom struja tih globalnih procesa promene moći da izađe iz kruga pretežno površnih tumačenja seksualnih sličnosti i razlika, i da omogući obuhvatnije me-

đukulturno razumevanje složenosti seksualnog iskustva u savremenom svetu (Altman, 1996; Parker & Gagnon, 1995; Parker, 1998). To ne znači da su sve seksualne kulture na neki način iste, već da možemo pristupiti razumevanju njihovih razlika samo u meri u kojoj smo kadri da ih postavimo u šire procese istorijske, političke i ekonomske promene razvijajući ono što se može opisati kao nužna analitička tenzija između isticanja lokalnih kulturnih značenja i razumevanja globalnijih procesa (npr., Lancaster & di Leonardo, 1997; Manderson & Jolly, 1997; Parker & Gagnon, 1995).

ZAKLJUČAK

U poslednjoj deceniji se, dakle, zbio niz važnih promena u antropološkim i međukulturnim načinima istraživanja i analiziranja ljudske seksualnosti. Pažnja se sve više okreće ka socijalnom konstruisanju seksualnog života i složenim društvenim i kulturnim sistemima koji oblikuju i strukturiraju kontekste seksualnih interakcija i daju značenja specifičnim društvenim činionicima. Rastući niz istraživačkih metodologija dodat je tradicionalnim pristupima – koji su prevladavali u ranijim istraživačkim inicijativama – u želji da se potpunije razumeju mnoge različite seksualne kulture, identiteti i zajednice širom zemljine kugle.

229 Iako očigledno treba uraditi još mnogo toga da bi se potpunije razumela raznovrsnost ljudskog seksualnog iskustva, opisani razvoj ipak nudi neku nadu da će možda moći da se pokrene niz istraživanja koja će biti neposrednije relevantna i praktično primenljiva na većinu aktuelnih problema s kojima se suočavaju subjekti istraživanja u realnom svetu. Treba posebno istaći da se pažnja već usmerava ka na novom skupu problema koji se tiču odnosa između značenja i moći u ustrojstvu seksualnog života. U periodu intenzivne globalne promene možda je najvažnija činjenica da se istraživanje seksualnih kultura sve više povezuje sa analizom političkog i ekonomskog sistema jer su pitanja značenja pridružena pitanjima strukture u nastojanju da se razvije obuhvatnije komparativno razumevanje ljudskog seksualnog iskustva u svojoj njegovoj raznovrsnosti i istorijskoj specifičnosti.

Ispitivanjem naturalizacije reproduktivnih i seksualnih odnosa i skretanjem pažnje na činjenicu da seksualnost ima istoriju i da se mora shvatiti kao proizvod procesa društvene i kulturne konstrukcije, novija antropološka istraživanja seksualnosti istakla su potencijal različitih seksualnih kultura i zajednica za preoblikovanje i prestrukturiranje obrisa njihovog sopstvenog iskustva. Ona su usmerila pažnju na činjenicu da rodna neravnopravnost i seksualno ugnjetavanje nisu nepromenljive prirodne činjenice već istorijski artefakti, i podsetila nas na to da strukture neravnopravnosti i nepravde, koje, po svemu sudeći, često organizuju polje seksualnosti, mogu biti, baš kao i drugi oblici socijalne nepravde, promenjene intencionalnim akcijama i politički prosvetljenim inicijativama. Iako treba još mnogo toga uraditi da bi se postiglo šire međukulturno razumevanje ljudske seksualnosti, novija strujanja počela su da otvaraju neka ključna pitanja s kojima se suočavamo na kraju dvadesetog veka, kao i neke puteve koje će, nadamo se, antropološko istraživanje seksualnosti produktivno istraživati u budućnosti.

Izvornik: Richard Parker i Delia Easton, "Sexuality, Culture, and Political Economy: Recent developments in anthropological and cross-cultural sex research", *Annual Review of Sex Research*, 1998,

BIBLIOGRAFIJA

AGGLETON, P. (Ed.). (1996). *Bisexualities and AIDS: International perspectives*. London: Taylor & Francis.

ALMOGUER, T. (1991). Chicano men: A cartography of homosexual identity and behavior. *Differences: A Journal of Feminist Cultural Studies*, 3(2), 75-100.

ALONSO, A. M., & KORECK, M. T. (1989). Silences: Hispanics, AIDS, and sexual practices. *Differences: A Journal of Feminist Cultural Studies*, 1(1), 101-124.

ALTMAN, D. (1995). Political sexualities: Meaning and identities in the time of AIDS. In R. G. Parker & J. H. Gagnon (Eds.), *Conceiving sexuality: Approaches to sex research in a postmodern world* (pp. 97-108) New York: Routledge.

ALTMAN, D. (1996). Rupture or continuity?: The internationalization of gay identities. *Social Text*, 14(3), 78-94.

APPADURAI, A. (1996). *Modernity at large: Cultural dimensions of globalization*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.

BAO, D. (1993). Invertidos sexuales, tortilleras, and maricas machos: The construction of homosexuality in Buenos Aires, 1900-1950. *Journal of Homosexuality*, 24, 183-219.

BLACKWOOD, E. (Ed.). (1986). *Anthropology and homosexual behavior*. New York: Haworth Press.

BLEIER, R. (1984). *Science and gender: A critique of biology and its theories on women*. New York: Permagon Press.

BLOCK, M. G., & LIGOURI, A. L. (1992). *El SIDA en los Estratos Socioeconomicas de Mexico*. Cuernavaca: Instituto Nacional de Salud Publica.

BRANDT, A. M. (1985). *No magic bullet: A social history of venereal disease in the United States since 1880*. New York: Oxford University Press.

BRUMMELHUIS, H., & HERDT, G. (Eds.). (1995). *Culture and sexual risk: Anthropological perspectives on AIDS*. Newark, NJ: Gordon and Breach.

CANCLINI, N. G. (1995). *Hybrid cultures: Strategies for entering and leaving modernity*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.

CAPLAN, P. (Ed.). (1987). *The cultural construction of sexuality*, London: Tavistock.

CARRIER, J. M. (1985). Mexican male bisexuality. *Journal of Homosexuality*, 11(1/2), 75-85.

CARRIER, J. M. (1995). *De Los Outros: Intimacy and homosexuality among Mexican men*. New York: Columbia University Press.

CHAUNCEY, G. (1994). *Gay New York: Gender, urban culture, and the making of*

- the gay male world, 1890-1940. New York: Basic Books.
- CLATTS, M. (1995). Disembodied acts: On the perverse use of sexual categories in the study of high-risk behavior. In H. ten Brummelhuis & G. Herdt (Eds.), *Culture and sexual risk: Anthropological perspectives on AIDS* (pp. 241-256). New York: Gordon and Breach Publishers.
- CONNELL, R. W., & DOWSETT, G. W. (Eds.). (1992). *Rethinking sex: Social theory and sexuality research*. Carlton: Melbourne University Press.
- D'EMILIO, J., & FREEDMAN E. B. (1988). *Intimate matters: A social history of sexuality in America*. New York: Harper and Row.
- DE BEAUVOIR, S. (1953). *The second sex*. New York: Alfred Knopf.
- DE ZALDUONDO, B. O. (1991). Prostitution viewed cross-culturally: Toward re-contextualizing sex work in AIDS intervention research. *The Journal of Sex Research*, 33, 223-248.
- DE ZALDUONDO, B. O., & BERNARD, J. M. (1995). Meanings and consequences of sexual-economic exchange: Gender, poverty and sexual risk behavior in urban Haiti. In R. G. & J. H. Gagnon (Eds.), *Conceiving sexuality: Approaches to sex research in a postmodern world* (pp. 157-180). London: Routledge.
- DE ZALDUONDO, B. O., HERNANDEZ-AVILA, M., & URIBE-ZUNIGA, P. (1991). Diversity in commercial sex work systems: Preliminary findings from Mexico City and their implications for AIDS intervention. In L. C. Chen, J. S. Amor, & S. J. Segal (Eds.), *AIDS and womens's reproductive health* (pp. 179-194). New York: Plenum.
- DANIEL, H., & PARKER, R. (1993). *Sexuality, politics and AIDS in Brazil*. London: The Falmer Press.
- DAVIS, D. L., & WHITTEN R. G. (1987). The cross-cultural study of human sexuality. *Annual Review of Anthropology*, 16, 69-98.
- DOWSETT, G. W. (1990). Reaching men who have sex with men in Australia. An overview of AIDS education: Community intervention and community attachment. *Australian Journal of Social Issues*, 25(3), 86-198.
- ENGLES, F. (1972). The origins of the family, private property, and the state. In R. Tucker (Ed.), *The Marx-Engles Reader* (2nd ed., pp. 734-759). New York: Norton.
- FAUSTO-STERLING, A. (1985). *Myths of gender: Biological theories about women and men*. New York: Basic Books.
- FOUCAULT, M. (1978). *The history of sexuality, Vol. 1: An introduction*. New York: Pantheon.
- FRY, P. (1982). *Para Ingles Ver: Identidade e Politica na Cultura Brasileira*. Rio de Janeiro: Zahar.
- FRY, P. (1985). Male homosexuality and spirit possession in Brazil. *Journal of Homosexuality*, 11(3/4), 137-153.
- GAGNON, J. H., & SIMON, W. (1973). *Sexual conduct: The social sources of human sexuality*. Chicago: Aldine.

- GEERTZ, C. (1983). *Local knowledge*. New York: Basic Books.
- GEVISSER, M., & CAMERON, E. (Eds.). (1995). *Defiant desires: Gay and lesbian lives in South Africa*. New York: Routledge.
- GILMORE, D. (1990). *Manhood in the making: Cultural concepts of masculinity*. New Haven, CT: Yale University Press.
- GINSBERG, F., & RAPP, R. (Eds.). (1995). *Conceiving the new world order: The global politics of reproduction*. Berkeley: University of California Press.
- GORDON, L. (1974). *Woman's body, woman's right: A social history of birth control in America*. New York: Penguin.
- GREENBERG, D. F. (1988). *The construction of homosexuality*. Chicago: The University of Chicago Press.
- GREGOR, T. (1985). *Anxious pleasures: The sexual lives of an Amazonian people*. Chicago: The University of Chicago Press.
- GUPTA, G. R., & WEISS, E. (1995). Women's lives and sex: Implications for AIDS prevention. In R. G. Parker & J. H. Gagnon (Eds.), *Conceiving sexuality: Approaches to sex research in a postmodern world* (pp. 259-270). London: Routledge.
- GUTMANN, M. (1996). *The meanings of Macho: Being a man in Mexico City*. Berkeley: University of California Press.
- HARVEY, D. (1990). *The condition of postmodernity*. Cambridge, MA: Blackwell.
- HAWKESWOOD, W. G. (1996). *One of the children: Gay Black men in Harlem*. Berkeley: University of California Press.
- HEISE, L. (1995). Violence, sexuality and women's lives. In R. G. Parker & J. H. Gagnon (Eds.), *Conceiving sexuality: Approaches to sex research in a postmodern world* (pp. 109-134). New York: Routledge.
- HERDT, G. (1981). *Guardians of the flutes: Idioms of masculinity*. New York: McGraw-Hill.
- HERDT, G. (1984a). A comment on cultural attributes and fluidity of bisexuality. *Journal of Homosexuality*, 10(3/4) 53-62.
- HERDT, G. (Ed.). (1984b). *Ritualized homosexuality in Melanesia*. Berkeley: University of California Press.
- HERDT, G. (1987). *The Sambia: Ritual and gender in New Guinea*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- HERDT, G. (Ed.). (1992). *Gay culture in America: Essays from the field*. Boston: Beacon Press.
- HERDT, G. (1997). *Same sex, different cultures: Gays and lesbians across cultures*. Boulder, CO: Westview Press.
- HERDT G., & LINDENBAUM, S. (Eds.). (1992). *The time of AIDS: Social analysis, theory and method*. Newbury Park, CA: Sage Publications.
- HUBBARD, R., HENIFIN, M., & FRIED, B. (Eds.). (1982). *Biological woman: The convenient myth*. Cambridge: Schenkman.

- HYAM, R. (1990). *Empire and sexuality: The British experience*. Manchester: Manchester University Press.
- KENDRICK, W. (1987). *The secret museum*. New York: Viking.
- KENNEDY, E., & DAVIS, M. (1993). *Boots of leather, slippers of gold: The history of a lesbian community*. New York: Penguin.
- KIPPIX, S., CONNELL, R. W., DOWSETT, G. W., & CRAWFORD, J. (1993). *Sustaining safe sex: Gay communities respond to AIDS*. London: Taylor & Francis.
- KULICK, D. (1997). The gender of Brazilian transgendered prostitutes. *American Anthropologist*, 99, 574-585.
- KUTSCHE, P. (1995). Two truths about Costa Rica. In S. O. Murray (Ed.), *Latin American male homosexualities* (pp. 111-137). Albuquerque: University of New Mexico Press.
- KUTSCHE, P., & PAGE, J. B. (1991). Male sexual identity in Costa Rica. *Latin American Anthropology Review*, 3, 7-14.
- LANCASTER, R. N. (1988). Subject honor & object shame: The construction of male homosexuality and stigma in Nicaragua. *Ethnology*, 27(2), 111-125.
- LANCASTER, R. N. (1992). *Life is hard: Machismo, danger, and the intimacy of power in Nicaragua*. Berkeley: University of California Press.
- LANCASTER, R. N. (1995). "That we should all turn queer?": Homosexual stigma in the making of manhood and the breaking of a revolution in Nicaragua. In R. G. Parker & J. H. Gagnon (Eds.), *Conceiving sexuality: Approaches to sex research in a post-modern world* (pp. 135-156). New York: Routledge.
- LEVI-STRAUSS, C. (1965). *Structural anthropology*. New York: Basic Books.
- LEVI-STRAUSS, C. (1969). *The elementary structures of kinship*. Boston: Beacon Press.
- LARVIE, P. (1997). Homophobia and the ethnoscape of sex work in Rio de Janeiro. In G. Herdt (Ed.), *Sexual cultures and migration in the era of AIDS: Anthropological and demographic perspectives* (pp. 143-164). Oxford: Clarendon Press.
- LAUMANN, E., GAGNON, J., & MICHAEL, R. (1995). A political history of the national sex survey of adults. Unpublished manuscript.
- MCINTOSH, M. (1968). The homosexual role. *Social Problems*, 16, 182-192.
- MACCORMACK, C., & STRATHERN, M. (Eds.). (1980). *Nature, culture, and gender*. New York: Cambridge University Press.
- MANDERSON, L., & JOLLY, M (Eds.). (1997). *Sites of desire, economies of pleasure: Sexualities in Asia and the Pacific*. Chicago: The University of Chicago Press.
- ORTNER, S. B., & WHITEHEAD, H. (Eds.). (1981). *Sexual meanings: The cultural construction of gender and sexuality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- PAIVA, V. (1993). Sexuality, condom use and gender norms among Brazilian teenagers. *Reproductive Health Matters*, 2, 98-109.
- PARKER, R. G. (1987). Acquired Immunodeficiency Syndrome in urban Brazil. *Medical Anthropology Quarterly*, 1(2), 155-175.

- PARKER, R. G. (1989). Youth, identity, and homosexuality: The changing shape of sexual life in Brazil. *Journal of Homosexuality*, 17(3/4), 267-287.
- PARKER, R. G. (1991). *Bodies, pleasures and passions: Sexual culture in contemporary Brazil*. Boston: Beacon Press.
- PARKER, R. G. (1994). Sexual cultures, HIV transmission, and AIDS prevention. *AIDS* 1994, 8(suppl.), S309-S314.
- PARKER, R. G. (1998). *Beneath the equator: Cultures of desire, male homosexuality, and emerging gay communities in Brazil*. New York: Routledge.
- PARKER, R. G., & Carballo, M. (1990). Qualitative research on homosexual and bisexual behavior relevant to HIV/AIDS. *The Journal of Sex Research*, 27, 497-525.
- PARKER, R. G., & GAGNON, J. H. (Eds.). (1995). *Conceiving sexuality: Approaches to sex research in a postmodern world*. New York: Routledge.
- PARKER, R. G., HERDT, G., & CARBALLO, M. (1991). Sexual culture, HIV transmission, and AIDS research. *The Journal of Sex Research*, 28, 77-98.
- PARKER, R. G., QUEMMEL, R., GUIMARES, K., MOTA, M., & TERTO, V. (1995). AIDS prevention and gay community mobilization in Brazil. *Development*, 2, 49-53.
- PATTON, C. (1990). *Inventing AIDS*. New York: Routledge.
- PEISS, C., & SIMMONS, C. (Eds.). (1989). *Passion and power: Sexuality in history*. Philadelphia: Temple University Press.
- PHETERSON, G. (Ed.). (1989). *A vindication of the rights of whores*. Seattle, WA: The Seal Press.
- PIVAR, D. (1972). *1868-1900, purity crusade: Sexual morality and social control*. Westport, CT: Greenwood Press.
- PRIEUR, A. (1998). *Mema's House, Mexico City: On transvestites, queens and machos*. Chicago: The University of Chicago Press.
- RUBIN, G. (1975). The traffic in women: Notes on the "Political Economy" of sex. In R. Reiter (Ed.), *Toward an anthropology of women* (pp. 157-210). New York: Monthly Review Press.
- RUBIN, G. (1984). Thinking sex: Notes for a radical theory of the politics of sexuality. In C. S. Vance (Ed.), *Pleasure and danger: Exploring female sexuality* (pp. 267-319). London: Routledge & Kegan Paul.
- SAYERS, J. (1982). *Biological politics: Feminist and anti-feminist perspectives*. New York: Tavistock Publications.
- SHEPERD, G. (1987). Rank, genders and homosexuality: Mombasa as a key to understanding sexual options. In P. Caplan (Ed.), *The cultural construction of sexuality* (pp. 130-170). London: Tavistock Publications.
- SIMON, W., & GAGNON, J. H. (1984). Sexual scripts. *Society*, 22, 53-60.
- STEIN, E. (Ed.). (1990). *Forms of desire: Sexual orientation and the social constructionist controversy*. New York: Routledge.

- STOLER, A. L. (1995). *Race and the education of desire: Foucault's history of sexuality and the colonial order of things*. Durham: Duke University Press.
- TAN, M. (1995). *From Bakla to gay: Shifting gender identities and sexual behaviors in the Philippines*. In R. G. Parker & J. H. Gagnon (Eds.), *Conceiving sexuality: Approaches to sex research in a postmodern world* (pp. 85-96). New York: Routledge.
- TOBACH, E., & ROSOFT, B. (Eds.). (1978). *Genes and gender* (Vols. 1-4). New York: Gordian Press.
- TREICHLER, P. (1992). *AIDS, HIV, and the cultural construction of reality*. In G. Herdt & S. Lindenbaum (Eds.), *The time of AIDS* (pp. 65-100). Newbury Park, CA: Sage Publications.
- VANCE, C. S. (1991). *Anthropology rediscovers sexuality: A theoretical comment*. *Sociological and Scientific Medicine*, 33, 875-884.
- WALKOWITZ, J. (1980). *Prostitution and Victorian society: Women, class, and the state*. Cambridge: Cambridge University Press.
- WATERS, M. (1995). *Globalization*. London: Routledge.
- WATNEY, S. (1987). *Policing desire: Pornography, AIDS and the media*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- WATNEY, S. (1989). *The spectacle of AIDS*. In D. Crimp (Ed.), *AIDS: Cultural analysis, cultural activism* (pp. 71-86). Cambridge, MA: MIT Press.
- WEEKS, J. (1977). *Coming out: Homosexual politics in Britain from the 19th century to present*. London: Quartet Books.
- WEEKS, J. (1985). *Sexuality and its discontents: Meanings, myths and modern sexualities*. London: Routledge and Kegan Paul.
- WESTON, K. (1993). *Lesbian/Gay studies in the house of anthropology*. *Annual Review of Anthropology*, 22, 339-367.
- WILSON, C. (1995). *Hidden in the blood: A personal investigation of AIDS in the Yucatan*. New York: Columbia University Press.
- YOUNG, R. J. C. (1995). *Colonial desire: Hybridity in theory, culture and race*. London: Routledge.